

Michał Siudak
Uniwersytet Jagielloński

**OBLICZA WSPÓŁCZESNEGO UKRAIŃSKIEGO NACJONALIZMU I
JEGO WPLYW NA BEZPIECZEŃSTWO POLSKI I MNIEJSZOŚCI
POLSKIEJ NA UKRAINIE**

**(The Contemporary Ukrainian Nationalism and Its Impact on the Security
of Poland and the Polish Minority in Ukraine)**

Streszczenie:

Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie problemu tzw. odradzającego się ukraińskiego nacjonalizmu, utożsamianego głównie z ukraińskim ugrupowaniem opozycyjnym a następnie partią polityczną – Prawym Sektorem. Na podstawie analizy dokumentów programowych, publicystyki i działalności ugrupowania, a także aktywności innych organizacji prawicowych (czy też narodowościowych) Autor ma zamiar scharakteryzować możliwości oddziaływania tego zjawiska na bezpieczeństwo narodowe Polski oraz Polaków – w kraju i na Ukrainie.

Summary:

This study is to present the so-called problem of the revival of the Ukrainian nationalism, mostly associated with the Ukrainian opposition group and political party – the Right Sector. On the basis on the analysis of documents, journalism and the group's activity, as well as the activity of other right-wing organizations (or nationalistic organizations) the author intends to describe the impact of this phenomenon on the national security of Poland and Polish citizens - in Poland and Ukraine.

Słowa kluczowe:

nacjonalizm, Prawy Sektor, konflikt ukraiński, bezpieczeństwo Polski

Key words:

nationalism, the Right Sector, the Ukrainian crisis, national security of Poland

Celem niniejszego opracowania jest naświetlenie problematyki tzw. odradzającego się ukraińskiego nacjonalizmu. Pragnę zaznaczyć, że dokonuję po-

działu współczesnego ukraińskiego nacjonalizmu na tzw. tradycyjny – nawiązujący do myśli politycznej Mykoły Michnowskiego, Dmytra Doncowa, Stepana Bandery oraz powojennej diaspory ukraińskiej z RFN, USA i Kanady, którego przedstawicielami są członkowie Kongresu Ukraińskich Nacjonalistów, oraz tzw. nacjonalizm pomajdanowy, utożsamiany z Prawym Sektorem.

Organizacja Prawy Sektor powstała w czasie protestów antyrządowych na Ukrainie. Ujawniła się 1 grudnia 2013 roku, gdy ok. 200 członków organizacji zaatakowało na ul. Bankowej kordon milicji strzegącej budynków rządowych. Głównym członem Prawego Sektora byli członkowie mało znanych na Ukrainie organizacji paramilitarnych Patriot Ukrainy, Tryzub, Biały Młot, część działaczy Ukraińskiego Zgromadzenia Narodowego – Ukraińskiej Samoobrony Ludowej (UNA-UNSO), mniejszych grupek nacjonalistycznych i piłkarscy ultrasi, głównie Dynamo Kijów¹.

Ze strony internetowej organizacji, a także z wypowiedzi przywódców organizacji wynika, iż Prawy Sektor opowiada się za kontynuacją wojny na wschodzie Ukrainy. Walka w Donbasie powinna trwać i zakończyć się zwycięstwem, a nie zawarciem pokoju. Historyczną misją tej wojny, którą członkowie organizacji nazywają Wyzwolenczą, jest zamknięcie dla Ukraińców (raz na zawsze, bądź na kilka pokoleń wprzód) kwestii rosyjskiej.

Członkowie Prawego Sektora są zdecydowanie antyrosyjscy, przy czym nie jest to antyrosyjskość rozumiana jako antyputinizm – ale antyrosyjskość w sensie kulturowym oraz geopolitycznym. W materiałach umieszczanych na oficjalnej stronie internetowej ugrupowania poszczególni autorzy twierdzą, że Rosja przegrawszy wojnę o Donbas, mocno obciążona sankcjami i stratami wojskowymi, utraciwszy fundament ideologiczny i celowy, zacznie rozpadać się w najbliższym czasie. Można zaryzykować twierdzenie, że jednym z głównych celów strategicznych i politycznych działaczy Prawego Sektora jest doprowadzenie do rozbicia Rosji, którą uważają za nieprzejednanego wroga Ukrainy i sprawcę niemalże wszystkich ukraińskich niepowodzeń politycznych i gospodarczych, zarówno w czasach historycznych, jak i obecnie. Programem minimum tej organizacji na odcinku rosyjskim jest podpisanie przez władze Ukrainy pokoju bezpośrednio z prezydentem Władimirem Putinem – gdyż podpisanie pokoju (bądź zawieszenia broni) z donbaskimi separatystami spowoduje, że trwająca od 2014 roku wojna wejdzie do historii jako konflikt wewnętrzno-ukraiński, a nie – jak chcą tego prawosektorowcy – wyzwolicielska wojna ukraińsko-rosyjska.

W kwestii geopolitycznej Prawy Sektor opowiada się za poza blokowym statusem Ukrainy. W jednym z wywiadów przywódca organizacji Dmytro Jarosz stwierdził: „Prawy Sektor nie opowiada się i nie opowiadał za wejściem

¹ *Czczą Bandere, biją Berkut. Sotnie Prawego Sektora nie chcą kompromisu*, <<http://www.tvn24.pl/czcza-bandere-bija-berkut-sotnie-prawego-sektora-nie-chca-kompromisu,392162,s.html>> (14.11.2015); zob. także: <<http://pravyysektor.info/about.html>> (14.11.2015).

Ukrainy do UE. Uważamy, że Ukraina ma być podmiotem, a nie przedmiotem geopolityki. Opowiadamy się za poza blokowym statusem Ukrainy, występujemy tak samo jak górnicy z Donbasu przeciwko temu, aby u nas na Ukrainie zostały zlokalizowane bazy NATO i żeby Ukraina była członkiem NATO”². Najbliższymi sojusznikami Ukrainy powinny być kraje Europy Środkowo-Wschodniej, Północnej oraz kraje basenu Morza Czarnego: Szwecja, Litwa, Polska, Turcja oraz Gruzja.

Kierownictwu omawianej organizacji zależy także na dobrych stosunkach z Polską. „Mieliśmy niełatwe okresy w historii naszych wzajemnych stosunków. Były czasy, kiedy byliśmy sojusznikami, były czasy, kiedy byliśmy wrogami. Ale teraz w XXI wieku między polskim i ukraińskim narodem, zgodnie z naszymi głębokimi przekonaniem... Nie ma między nami tych rozbieżności, które były kiedyś. W tej chwili trzeba żyć przyszłością, a nie przeszłością. My, ukraińscy nacjonałiści jesteśmy gotowi, by polski naród był dla nas bratnim narodem... i żeby antyimperialny i antyrosyjski front był zjednoczony... między Polakami, Ukraińcami i przedstawicielami innych narodów” – mówił Dmytro Jarosz³.

Ponadto, członkowie Prawego Sektora wykonali kilka gestów propolskich, m. in. lwowski oddział Prawego Sektora oddał hołd bohaterom bitwy pod Zadzórzem, określanej jako „Polskie Termopile”⁴.

Prześledzenie dokumentów programowych tego ugrupowania pozwala dojść do wniosku, że Prawy Sektor jest pewnego rodzaju nacjonalistycznym ewenementem na skalę europejską, gdyż walczy z ksenofobią i antysemityzmem⁵. Organizacja ta jest jedynym ugrupowaniem o charakterze nacjonalistycznym w Europie Środkowo-Wschodniej, któremu zależy na dobrych stosunkach z Izraelem. „Jak podaje portal pravda.com.ua, Dmytro Jarosz, będący komendantem Prawego Sektora z Majdanu, spotkał się w srodę z ambasadorem Izraela na Ukrainę, Reuwenem Dinem. Zapewniał, że PS chce walczyć z przypadkami antysemityzmu i odrzuca wszelkie przejawy ksenofobii i szowinizmu. Celem Prawego Sektora ma być »budowa tolerancyjnej, demokratycznej Ukrainy z równymi szansami dla wszystkich«. Jaroszowi spodobała się propozycja, by powstała »gorąca linia« z ambasadą Izraela, służąca rozwiązywaniu najbardziej palących spraw w kontaktach obu państw”⁶.

² *Дмитрий Ярош: Правый сектор стоит за внеблоковый статус Украины*, <<https://www.youtube.com/watch?v=ED0D-gsDlBI>> (14.11.2015).

³ *Dmytro Jarosz o Polsce i Polakach*, <<http://www.wykop.pl/link/2139190/dmytro-jarosz-lider-prawego-sektora-o-polsce-i-polakach/>> (dostęp 14.11.2015).

⁴ *Dmytro Jarosz: Czas na polsko-ukraiński sojusz. Prawy Sektor uczcił bohaterów „Polskich Termopil”*, <<http://www.nacjonalista.pl/2014/08/31/dmytro-jarosz-czas-na-polsko-ukrainski-sojusz-prawy-sektor-ucztil-bohaterow-polskich-termopil/>> (14.11.2015).

⁵ Zob. <<http://prawysektor.info/programa.html>> (14.11.2015).

⁶ *Nacjonalistyczny Prawy Sektor będzie współpracował z Izraelem*, <<http://www.wprost.pl/ar/438033/Nacjonalistyczny-Prawy-Sektor-bedzie-wspolpracowal-z-Izraelem/>> (14.11.2015).

Ścisłe kierownictwo organizacji (Dmytro Jarosz, Borysław Bereza) utrzymuje bardzo bliskie kontakty z tak zwanym klanem dnepropietrowskim, tzn. grupą jednego z najpotężniejszych ukraińskich oligarchów Ihora Kołomojskiego. Jego najbliższymi współpracownikami biznesowymi są Borys Fiłatow i Hennadij Korban. W wywiadzie udzielonym portalowi Cenzor.net Dmytro Jarosz mówił:

„(pytanie - P:) – Jakie stosunki podtrzymuje Pan z kimś z oligarchów, kogo Pan zna? Na czym się one opierają? Jaki jest cel podtrzymywania tych stosunków?

(odpowiedź - O:) – Z Kołomojskim się kontaktuję, jeżeli uwzględnić jego drużynę. To nie tajemnica.

(P:) – Kogo ma Pan na uwadze?

(O:) – Fiłatow. To mój kolega. Z Korbanem od czasu do czasu trafiamy na siebie, ale nie są to kontakty polityczne, to kwestie albo frontu, wynikłe w czasie ostatniego czasu, albo jakieś czysto ludzkie stosunki.

(P:) – Co oznacza »frontu«? Ma Pan na uwadze pozyskanie amunicji lub uzbrojenia?

(O:) – W kwestii uzbrojenia – nie, bo oni nie mają takich możliwości, niestety. Ale jest technika samochodowa i koszty naszej bazy. Oni od samego początku, kiedy zajechaliśmy od razu po Majdanie na Ziemię Dniepropietrowską, nawet jedzenie chłopcom zapewniali”⁷.

Warto zauważyć, że Ihor Kołomojski, Borys Fiłatow i Hennadij Korban są członkami ultra ortodoksyjnej organizacji żydowskiej „Chabad Lubawicz”, której największe centrum na świecie „Menora” znajduje się w Dniepropietrowsku. Na Ukrainie istnieje powszechne przekonanie, że organizacja ta pilnuje interesów politycznych i gospodarczych środowisk żydowskich, a być może także interesów geopolitycznych Izraela na obszarze postowieckim.

Według Walentyny Lyulyi, czeskiej publicystki i członkini czeskiego Stowarzyszenia Studiów Międzynarodowych, „Członkowie Prawego Sektora to są ukraińscy Żydzi, którzy kiedyś wyjechali do Izraela, ale według dostępnych dowodów wrócili na Ukrainę, są szkoleni w armii Cahal, i to są właśnie członkowie Prawego Sektora. Innymi słowy, członkowie Prawego Sektora nie są żadnymi banderowcami, ale żydowskimi oddziałami paramilitarnymi wyszkolonymi w Izraelu”⁸.

Wydaje się, że nie bez przyczyny redaktor naczelna czasopisma „Jewrejskyj Kyjiv” oraz szefowa Ukraińskiej Niezależnej Rady Kobiet Żydowskich Eleonora Grojsman zaproponowała na określenie sojuszu żydowskonacjonalistycznego termin „żydobanderowszczyzna”.

⁷ *Сергій Іванов, для Цензор.НЕТ, <<http://pravyysektor.info/news/poglyad/981/dmitro-arosh-uosoblennyam-rezhimu-vnutrishnoyi-okupaciyi-ye-finansovopromislovi-oligarhichni-grupi-yaki-rozdirayut-ukrayinu.html>> (14.11.2015).*

⁸ *Na čí straně stojí mocní a kdo střílí v ulicích Kyjeva? - Valentyna Lyulya na ČT24, <<https://www.youtube.com/watch?v=XlboL-zk8gQ>> (14.11.2015).*

Na podstawie uważnego prześledzenia wypowiedzi poszczególnych liderów tej organizacji można stwierdzić, że Prawy Sektor nie jest ugrupowaniem o charakterze nacjonalistycznym, lecz co najwyżej centro-prawicowym. Świadczy o tym wywiad udzielony jednej z gazet przez deputowanego Rady Najwyższej Ukrainy Borysława Berezę, byłego dowódcę batalionu „Dnipro-1”. Bereza stwierdził m. in., że Stepan Bandera nie był faszystą, powiedział, że respektuje zasady otwartego społeczeństwa oraz prawa mniejszości seksualnych na Ukrainie, co stoi w całkowitej sprzeczności z poglądami ideologów ukraińskiego nacjonalizmu i tezami współczesnych miejscowych ruchów narodowo-konserwatywnych⁹.

Prawy Sektor to organizacja paramilitarna, dość mocno podzielona ideologicznie, której najtwardszym spoiwem jest niechęć, o ile nie nienawiść do Rosji. Wydaje się, że jednym z głównych zadań sektorowców było eskalowanie „Majdanu”. Dzisiaj jest nim destabilizacja wewnętrzna kraju (np. oskarżanie prezydenta i premiera o zdradę interesów Ukrainy) oraz podsycanie konfliktu w Donbasie. Przedłużanie starć w tym regionie ma na celu sprowokowanie Rosji do interwencji zbrojnej i jeszcze silniejsze wciągnięcie jej w sprawę Ukrainy. Moskwa zaangażowana w konflikt na Ukrainie nie miałaby ani sił, ani środków, aby jednocześnie być mocno obecna na Bliskim Wschodzie (Syria), co leżałoby w interesie Izraela.

Wokół Prawego Sektora gromadzą się jednak osoby o poglądach narodowo-socjalistycznych, odwołujące się do symboliki i tradycji III Rzeszy, co może spowodować, że w niedalekiej przyszłości organizacja ta zacznie ewoluować w kierunku neonazistowskim.

Ugrupowaniem należącym do tak zwanego nurtu „nacjonalizmu tradycyjnego” jest Kongres Ukraińskich Nacjonalistów (KUN). Został utworzony 18 października 1992 r., a zarejestrowany 26 stycznia 1993 r. z inicjatywy Sławy Stećko, która była żoną Jarosława Stećko – jednego z najważniejszych „ukraińskich jastrzębi”, współpracownika Stepana Bandery i przewodniczącego Antybolszewickiego Bloku Narodów. Partia ta uważa się za spadkobierczynię Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów frakcji rewolucyjnej. Wydaje czasopismo „Naród i Państwo”, posiada ok. 24 tys. członków¹⁰.

„Główny cel działalności Kongresu – walka o zbudowanie Ukraińskiego Niezależnego Zjednoczonego Państwa, o jego wzmocnienie i rozbudowę oraz stworzenie warunków do wszechstronnego rozwoju wszystkich sił twórczych narodu ukraińskiego. W chwili obecnej Kongres wiąże swoje istnienie z narodowo-wyzwoleńczą walką Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Na niej opiera swoje wartości ideologiczne i polityczne, organicznie kontynuuje dzia-

⁹ *Right-Wing Ukrainian Leader Is (Surprise) Jewish, and (Real Surprise) Proud of It*, <<https://theuglytruth.wordpress.com/2014/12/04/right-wing-ukrainian-leader-is-surprise-jewish-and-real-surprise-proud-of-it/>> (14.11.2015).

¹⁰ <<http://cun.org.ua/>> (14.11.2015).

łałość społeczno-polityczną na zasadach ukraińskiego nacjonalizmu” – czytamy w oficjalnym programie partii¹¹.

Organizacja uważa się za spadkobierczynię walk narodowo-wyzwoleńczych narodu ukraińskiego oraz jego przedstawicieli: Jewhena Konowalca, Stepana Bandery, Romana Szuchewycza (oskarżanego w Polsce o organizację Rzezi Wołyńskiej), Stepana Lenkawskiego, Jarosława Stećki i Sławy Stećko. Bazą ideową ukraińskiego nacjonalizmu jest twórczość Tarasa Szewczenki, prace Mykoły Michnowskiego, Dmytra Doncowa. Ponadto, „z punktu widzenia światopoglądu ukraiński nacjonalizm opiera się na zasadach głębokiej wiary w Boga, która kierunkuje ludzką działalność na tworzenie Dobra i przeciwdziałanie się złu.”¹²

W kwestii geopolityki organizacja głosi tzw. orientację na własne siły, zaproponowaną przez twórców ukraińskiego nacjonalizmu Mykołę Michnowskiego, Dmytra Doncowa i Stepana Banderę. Owa orientacja zakłada także możliwość zbudowania bloku federacyjnego od Morza Czarnego do Bałtyku, którego centrum stanowiłaby Ukraina.

Kongres popiera sprawiedliwie stosunki międzyetniczne i między państwowe w świecie, członkostwo Ukrainy w międzynarodowych organizacjach regionalnych, zbudowane na równoprawnych i niewymuszonych zasadach. Przyszłość państwa nad Dnieprem jest związana z obecnością we wspólnocie krajów europejskich, rozumianej jako „wspólnota ojczyzn”. Jednak Ukraina powinna współpracować jedynie z państwami, które „...uznają swoją winę za genocyd narodu ukraińskiego i kompensują straty materialne i moralne wyrządzone Ukraińcom w czasie okupacji czy aneksji ukraińskich terytoriów etnograficznych, działań wojennych i pacyfikacyjnych, deportacji i przesiedleń”¹³. Warto zauważyć, że członkowie KUN definiują ukraińską przestrzeń etnograficzną z perspektywy tzw. Wielkiej Ukrainy zaproponowanej w przeszłości m. in. przez historyka Mykołę Hruszewskiego. W tej koncepcji Ziemia Przemyska, Sanocka i Chełmska są terenami rdzennie ukraińskimi.

Państwo ukraińskie powinno być zbudowane na fundamencie narodowym, demokratycznym, unitarnym, prawnym oraz europejskim. Ukraina „historycznie należy do wspólnoty państw europejskich i rozwija wszechstronną współpracę z narodami i państwami kontynentu europejskiego”¹⁴.

W polityce wewnętrznej zakłada się ustanowienie pokojowych stosunków, wzajemnego zrozumienia i współpracy przedstawicieli wszystkich narodowości zamieszkujących Ukrainę. Od Polski oraz innych państw Europy Środkowo-Wschodniej KUN wymaga: zapewnienia rozwoju języka ukraińskiego, oświaty, kultury, tradycyjnych kościołów ukraińskich, zgodnie z potrzebami etnicznych Ukraińców [podkreślenie moje – M.S.], otrzymywania informacji o charakterze

¹¹ <<http://cun.org.ua/pro-partiyu/dovidka/>> (14.11.2015).

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ <<http://cun.org.ua/pro-partiyu/dovidka/>> (14.11.2015).

narodowym poprzez drukowane i elektroniczne środki masowego przekazu, książki ukraińskie, podręczniki zgodnie z potrzebami etnicznych Ukraińców, przede wszystkim w miejscach ich zwartej zamieszkania¹⁵.

W kwestii polityki ekonomicznej – podobnie jak Prawy Sektor – Kongres Ukraińskich Nacjonalistów jest partią wyraźnie socjalistyczną (bądź etatystyczną). Podobne postulaty w dziedzinie społeczno-ekonomicznej zgłasza, uważana w Polsce za nacjonalistyczną, partia „Swoboda” Ołeha Tiahnyboka. Proponuje się m. in. socjalno-rynkowy model gospodarki Ukrainy, zapewnienie pełnego zatrudnienia ludności zdolnej do pracy, szerokie wsparcie dla krajowych producentów, unikanie obcej dominacji w strategicznych sektorach gospodarki narodowej. Państwo powinno kontrolować oświatę i naukę, dominować w sferze kultury (mecenat państwa nad teatrem i kinem), kontrolować system opieki zdrowotnej, itp.

Ukraińscy nacjonaści chcieliby także regulować sferę religijną, gdyż „Kongres opowiada się za połączeniem Ukraińskich Cerkwi Tradycyjnych w jedyną Ukraińską Powszechną Cerkiew Chrześcijańską z patriarchatem w Kijowie.”¹⁶ Podkreśla się, że Kongres toleruje tylko te kościoły, które dbają o moralną odnowę Narodu Ukraińskiego oraz duchowe uzdrowienie społeczeństwa ukraińskiego.

Wnioski

W chwili obecnej wśród polskich polityków i intelektualistów dominuje spolaryzowana ocena tzw. ukraińskiego nacjonalizmu.

Zwolennicy Ukrainy – w dużej mierze wychowankowie paryskiej „Kultury” i zwolennicy myśli Jerzego Giedroycia i Juliusza Mieroszewskiego – starają się zupełnie nie dostrzegać potencjalnie antypolskiego wymiaru ukraińskiego nacjonalizmu.

Oponenci Ukrainy – przede wszystkim środowiska kresowe, niezmiernie wyczulone w kwestii ukraińskiej – są przekonane, że na Ukrainie po tzw. Rewolucji Godności doszło do lawinowego wzrostu wpływów organizacji nacjonalistycznych na życie społeczno-polityczne nad Dnieprem.

W chwili obecnej można jednak zauważyć, że współczesny nacjonalizm ukraiński (Prawy Sektor, Kongres Ukraińskich Nacjonalistów) nie jest (przynajmniej otwarcie) antypolski – i taki nie będzie, dopóki potrwa zbrojny konflikt w Donbasie.

Śledząc uważnie przestrzeń ukrnetu oraz ukraińską scenę polityczną, dochodzę do wniosku, że na Ukrainie przed wydarzeniami Majdanu było taka sama ilość nacjonalistów, jak w chwili obecnej. Z jedną różnicą – nacjonalizm stał się dzisiaj urzędowy, o czym najdobitniej świadczy ustawa o gloryfikacji

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

Ukraińskiej Powstańczej Armii bardzo źle przyjęta w Polsce. Urzędowe promowanie na Ukrainie tradycji ukraińskiego nacjonalizmu i odwoływanie się do tradycji OUN – UPA bardzo negatywnie wpłynie na jakość stosunków polsko-ukraińskich.

Warto zauważyć, że na Ukrainie nie istnieje żadne zwarte nacjonalistyczne środowisko polityczne, które można by określić mianem neo-banderowskiego. Ruch ten jest bardzo podzielony, zróżnicowany pod względem ideowym. Organizacje, nazywane dzisiaj w Polsce „banderowskimi”, powołują się bardzo chętnie na spuściznę intelektualną socjalisty Semena Pelury, galicyjskiego konserwatysty Jewhena Konowalca, proniemieckiego Lwa Rebeta, nacjonalistycznego rewolucjonisty Stepana Bandery oraz dorobek intelektualny głównego ideologia nacjonalizmu ukraińskiego Dmytry Doncowa.

Z perspektywy polskiego bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwa Polaków zamieszkujących Ukrainę, odwoływanie się przez poszczególne ukraińskie ugrupowania polityczne do myśli Dmytry Doncowa i Stepana Bandery może stanowić w przyszłości poważne zagrożenie.

Jednak największym niebezpieczeństwem, nie tylko z polskiej perspektywy, ale także z punktu widzenia stabilizacji Ukrainy, są skrajne nacjonalistyczne środowiska nieformalne, nawiązujące otwarcie do symboliki i filozofii przedwojennego niemieckiego hitleryzmu oraz słowiańskiego neopogaństwa. To właśnie te środowiska, usiłujące przenikać do sformalizowanych struktur partyjnych i batalionów ochotniczych (np. batalionu Ajdar) są potencjalnie najbardziej niebezpieczne dla Polaków oraz pozostałych mniejszości narodowych zamieszkujących Ukrainę.

Ukraiński nacjonalizm, marsze ku czci Stepana Bandery, organizowane przez środowiska skrajne, są tolerowane przez władze w Kijowie i zachodnich sojuszników Ukrainy tylko dlatego, że ich ostrze ideologiczne jest w chwili obecnej skierowane przeciwko Rosji. Nacjonałiści, którzy na tle ukraińskiego marazmu wyróżniają się patriotyzmem i witalnością, są potrzebni w rozgrywce Zachodu z Rosją, ale gdy ten zrezygnuje z jej osłabiania, nacjonalizm ukraiński okaże się zbędny i prawdopodobnie stanie się pretekstem do szkalowania ukraińskiego państwa na arenie międzynarodowej.

W wypadku zakończenia wojny w Donbasie, ukraiński nacjonalizm może stać się niebezpieczny dla rządzącej w tym kraju oligarchii. Dzisiaj służy mobilizacji nastojów antyrosyjskich i pro-wojennych, ale w sytuacji stabilizacji sytuacji militarnej w Donbasie stanie się dla oligarchów, rzeczywiście sprawujących władzę na Ukrainie, poważnym zagrożeniem.

Należy brać także pod uwagę wariant najgorszy – zła sytuacja ekonomiczna, pogarszająca się jakość życia i pogłębiająca się destabilizacja wewnętrzna państwa spowodują, że organizacje skrajne, dysponujące znaczną ilością uzbrojenia i mające bardzo dobre wyszkolenie bojowe zdobyte na froncie w Donbasie, wymkną się spod – i tak dzisiaj znikomej – kontroli państwa.

Bibliografia selektywna:

Wydawnictwa książkowe:

- ✓ *Formatowanie Ukrainy*, pod red. M. Domagały, R. Potockiego, T. 1 i 2, Warszawa 2015.
- ✓ *Współczesna Ukraina – trwałość czy rozpad?*, pod red. K. Świdra, A. Steca, T. Z. Leszczyńskiego, Warszawa-Kraków 2015.

Artykuły:

- ✓ *Przywódca Prawego Sektora: Zawsze będziemy przeciwko UE i NATO* <<http://www.nacjonalista.pl/2014/03/19/przywodca-prawego-sektora-zawsze-bedziemy-przeciwko-ue-i-nato/>> (14.11.2015).
- ✓ *Czczą Banderę, biją Berkut. Sotnie Prawego Sektora nie chcą kompromisu*, <<http://www.tvn24.pl/czcza-bandere-bija-berkut-sotnie-prawego-sektora-nie-chca-kompromisu,392162,s.html>> (14.11.2015).
- ✓ *Dmytro Jarosz o Polsce i Polakach*, <http://www.wykop.pl/link/2139190/dmytro-jaroszlider-prawego-sektora-o-polsce-i-polakach/>> (14.11.2015).
- ✓ *Dmytro Jarosz: Czas na polsko-ukraiński sojusz. Prawy Sektor uczcił bohaterów „Polskich Termopil”*, <<http://www.nacjonalista.pl/2014/08/31/dmytro-jaroszczas-na-polsko-ukraiński-sojusz-prawy-sektor-uczcił-bohaterow-polskich-termopil/>> (14.11.2015).
- ✓ *Nacjonalistyczny Prawy Sektor będzie współpracował z Izraelem*, <<http://www.wprost.pl/ar/438033/Nacjonalistyczny-Prawy-Sektor-bedzie-wspolpracowal-z-Izraelem/>> (14.11.2015).
- ✓ *UNA-UNSO o Polsce i Polakach*, <<http://www.bibula.com/?p=49717>> (14.11.2015).
- ✓ *Митинг в Києве: Україна и Израїль - братья навек*, <<http://evreiskiy.kiev.ua/miting-v-kieve-ukraina-i-izrail-bratja-17557.html>> (14.11.2015).
- ✓ *Сергій Іванов, для Цензор.НЕТ*, <<http://pravyysektor.info/news/poglyad/981/dmitro-arosh-uosoblennyam-rezhimu-vnutrishnoyi-okupaciyi-ye-finansovopromislovi-oligarhichni-grupi-yaki-rozdirayut-ukrayinu.html>> (14.11.2015).
- ✓ *Right-Wing Ukrainian Leader Is (Surprise) Jewish, and (Real Surprise) Proud of It*, <<https://theuglytruth.wordpress.com/2014/12/04/right-wing-ukrainian-leader-is-surprise-jewish-and-real-surprise-proud-of-it/>> (14.11.2015).

Матеріалы audio – video:

- ✓ *Объединение "Правый сектор" - кто они?*,
<<https://www.youtube.com/watch?v=2UmxU6y2KsI>> (14.11.2015).
- ✓ *Na čí straně stojí mocní a kdo střílí v ulicích Kyjeva? - Valentyna Lyulya na ČT24* <<https://www.youtube.com/watch?v=XlboL-zk8gQ>> (14.11.2015).
- ✓ *Година з Дмитром Ярошем*,
<<https://www.youtube.com/watch?v=yv3L8WnXv2c>> (14.11.2015).
- ✓ *Дмитрий Ярош: Правый сектор стоит за внеблоковый статус Украины* <<https://www.youtube.com/watch?v=ED0D-gsDlbI>>(14.11.2015).
- ✓ *Олена Білозерська - про історію ДУК "Правого сектора" і проблеми з його легалізацією*,
<<https://www.youtube.com/watch?v=RbGmMe3jPRg>> (14.11.2015).
- ✓ *Дмитрий Ярош. "В гостях у Дмитрия Гордона"*,
<<https://www.youtube.com/watch?v=7xjWYpyJcaY>> (14.11.2015).

Strony i portale internetowe:

- ✓ www.pravyy sektor.info
- ✓ www.cun.org.ua
- ✓ www.svoboda.org.ua
- ✓ www.unaunso.org/index.php
- ✓ www.kresy.pl
- ✓ www.geopolityka.net
- ✓ www.geopolityka.org
- ✓ www.osw.waw.pl